

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Clara Et Praeclara Methodus Parandæ Eloquentiæ,
Secundùm Doctrinam & Præcepta Cypriani Soarii è
Societate Jesu, Ad Captum Et Praxim Faciliorem
Accommodata**

Worpitz, Georg

Coloniæ Agrippinæ, 1700

§. XVI [i. e. XV]. De Comparatione.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68908](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68908)

causæ materialis est id, quod *ex* vel *in* materia factum est. Effectus formalis est id; quod forma *constituit & denominat*. v. g. homo est materialis effectus corporis, quia fit ex corpore, est idem homo effectus formalis, quia anima constituit hominem, seu est ratio per quam homo est, & dicitur homo, & non aliud.

Modus ponendi argumentum est idem, qui in causis, ut prius in antecedenti ponatur effectus & deinde in consequenti causa. Hinc argumentum sumpsit Cicero pro Milone dicens: Clodio proderat Milonis Mors, & cædes, ergo verisimile est, quod ipsi fecerit insidias. Quòd si laus vel vituperium attribuitur effectui, etiam tribui potest causæ. Si autem nescis, quodnam inter duo sit causa, vel effectus, attende, quodnam ex illis duobus præcesserit, seu prius fuerit. v. g. dubitas an fatigatio an labor sit causa? vide quid præcedat, & cognosces quòd labor præcedat, quia ex labore sequitur fatigatio: sic ut suscipiamus bellum, solemus prius cogitare & velle pacem, quia propter pacem cupidam & desideratam bellum incipimus.

§. XVI. De Comparatione.

Comparatio est duorum inter se collatio cum aliqua illatione; seu est locus in quo duo inter se conferuntur & comparantur, eò quòd in aliqua re inter se conveniant v. g. in dicto, facto, modo, causa &c. ut ex iis tertium inferatur. Et quia potest vel majus cum minori,
vel

vel minus cum majori, vel æquale cum æquali componi & conferri, ideo est triplex Comparatio. Majorum, Minorum, Parium. Majorum est, quando majus cum minori confertur; Minorum, quando minus confertur cum majori; Parium, quando par pari comparatur. Differt autem Comparatio à similitudine, quia in similitudine duo conferuntur inter se ideò tantum, ut unum per alterum magis innotescat, & declaretur, non autem ut ex priori aliquid inferatur & probetur, similitudo enim non probat ut quod (si Philosophicè loquamur) sed solum ut quò, id est adhibetur solum ad argumentum aliquod declarandum & illustrandum, non autem probandum; non secus ac candela ad legendum, non autem ad intelligendum & persuadendum. Comparatio autem ad probandum adhibetur, ut aliquid majus vel minus vel par inferatur, concludatur & deducatur. Unde Comparatio præter similitudinem & convenientiam duorum in aliqua re, requirit etiam illationem aliquam & consequentiam; quia scilicet non tantum novum lumen, sed robur & pondus addit, quod non facit similitudo: quod exinde patet, quia comparatio habet ergo particulam illativam, quam similitudo non habet, cui competit sicut, ità

Alii dicunt quod per hoc similitudo distinguatur à Comparatione, quod ad similitudinem spectet *qualitas*, seu qualis res sit, ad comparationem autem *quantitas*, seu quan-

ta res sit. Sed si expendantur exempla cōm-
 parationis, invenitur in pluribus nullam esse
 quantitatem. v. g. hōminis anima æstimatur,
 quia est spiritus, ergo magis ipse Angelus, &
 Deus. Et potest dari comparatiō, uti etiam
 est qualitas v. g. Scientia, pulchritudo cor-
 poris &c. amantur, ergō multō magis virtus
 & gratia est amanda; vel à pari: Prudentia est
 laude digna, quia est virtus, igitur & justitia
 est laude digna. Præterea possunt duo
 quanta inter se conferri, ut tantum sit simili-
 tudo, si scilicet alterum adhibeatur ad decla-
 randum, non autem aliquid inferendum. v. g.
 Leo est tam longus, latus profundus &c. si-
 cut canis. Expendantur exempla loci utrius-
 que in Authore.

Alii dant hanc differentiam, quod simili-
 tudo debeat esse circa *res diverse speciei & na-
 turæ*, comparatiō autem circa *res ejusdem
 generis & naturæ*. Sed contra est, quia dicam:
 non potest ferre morsum pulicis, vel punctu-
 ram acūs, ergo nec ignem inferni, est compa-
 ratio, & tamen non sunt ejusdem naturæ vel
 generis, pulex, ignis, acicula. Consule exem-
 pla in authore.

Alii per hoc distinguunt, quod Comparatiō
 sit *personarum*, similitudo autem *rerum*.
 Sed ex datis exemplis falsum apparet; scientia
 enim virtus, justitia & prudentia, acicula &
 pulex non sunt personæ.

Alii dicunt, quod in Comparatione duo
 conferantur cum respectu, & in ordine ad ter-
 tium.

ti^{um}, in similitudine autem tantum duo conferantur inrer se. Sed contra est, quia in similitudine etiam datur tertium, in quo, & ratione cujus, duo inter se conferuntur; debet enim esse causa, & ratio propter quam duo inter se conferantur, quæ est convenientia duorum inter se. v. g. Flos & adolescentia propter pulchritudinem, in qua conveniunt. Non videntur igitur subsistere datæ distinctiones: ideo prima tenenda est.

Porro *comparatio differt ab exemplo* (pro ut exemplum est argumentatio quædam) quia Comparatio est materia: exemplum est forma, per quam argumentum à comparatione desumptum proponitur: seu comparatio dat rem, quæ proponenda est, exemplum autem dat modum, quo res proponitur: Comparatio enim est argumentum, Exemplum est argumentandi modus. Quod si exemplum non accipiatur pro ipsa argumentationis specie, sed pro re quæ in exemplo proponitur; tum exemplum pertinet ad hunc locum, aut ad similitudinem; exemplum enim nil est aliud, quam factum simile, unde si in facto simili solum sistamus, & præcisè ostendamus esse similitudinem seu convenientiam inter duos v. g. inter Alexandrum magnum, & Xaverium, est similitudo: sicut est, quando B. Aloysium cum lilio, S. Ignatium cum stella matutina in medio nebulae, vel cum leone confero. Si autem non sistamus in demonstratione convenientiæ, & similitudinis: sed ali-

quid

quid amplius inferamus, tunc est comparatio
v. g. Alexander est gloriosus propter orbem
subactam, igitur & Xaverius. &c. Hic enim
est aliquid propter convenientiam & simili-
tudinem, quod inferitur.

Exposita difficultate circa distinctionem,
restat alia major, circa regulas formandi ar-
gumentum, à majori, minori? &c. præfer-
tim si accipiantur regulæ prout ponuntur in
tabulis, & non ex ipso Cypriano Soario.

In tabulis sic habetur regula pro compa-
ratione majorum *si non convenit majus, neque
minus conveniet.* Sed hinc sequuntur falsissime
hæc, & alia multa: Petrus non est princeps,
ergo non est nobilis: non potest bibere ur-
nam, ergo nec sextarium: non potest ferre
bovem, ergo nec pulicem: non potest edisce-
re centum carmina, ergo neque decem. &c.
quia majus Petro non convenit, seu de illo
non verificatur, ergo nec minus. Et quidem
sunt propositiones negativæ, prout aliqui
juxta sensum regulæ requirunt, & tamen fal-
sæ. Similia sequuntur in regula minorum: *Si
quod minus videtur convenire, conveniet etiam
id quod magis*, nam malè infero: potest bi-
bere sextarium, ergo & urnam. Potest esse
Rhetor Nobilis &c. ergo etiam Doctor The-
ologiæ, Princeps: potest ediscere sex carmina,
ergo & centum: avis potest volare, ergo eti-
am homo: Petrus potest mactare pulicem,
ergo & bovem &c. quæ illationes & conse-
quentiæ falsæ sunt, & tamen. (ut videtur) con-
for

formes regulæ, & quidem affirmativo modo factæ, ut aliqui requirunt. Hinc alii ut falsas has illationes evitent, dicunt, Comparatione majorum debere esse affirmativam, & minorum negativam. Exempla in comparatione majorum dant hæc: potest mactare bovem, ergo & muscam: potest bibere congium, ergo & sextarium: potest discere centum carmina, ergo & sex. In comparatione minorum dant hæc: non potest discere sex carmina, ergo nec decem: non potest bibere lextarium, ergo nec urnam; & sic de reliquis jam positis, si negativo modo invertantur. Verum, licet in aliquibus casibus subsistat, non tamen in omnibus: contra enim sunt alia exempla falsissima v.g. à Comparatione majorum. Gigas potest induere magnam vestem, ergo & parvam: vir potest elevare centenarium, ergo & puer: elephas potest intrare per magnam portam, ergo & per parvam: templum potest stare in magno loco, ergo & in parvo. &c. In comparatione minorum fallit invertendo jam posita argumenta. v. g. Gigas non potest induere parvam vestem, ergo nec magnam: puer non potest elevare centenarium, ergo nec vir: elephas non potest foramen muris intrare, ergo nec portam &c. Secundò dantur exempla *majorum* negativa, & tamen vera, & similiter *minorum* affirmativa vera v. g. vir non potest elevare centenarium, ergo nec puer: centum milites non sunt contra Alexandrum, ergo nec duo &c. In *minorum* v. g.

F

Gram-

Grammaticæ studiosus potest loqui latinè,
ediscere sex lineas, ergo & Rhetor; elephas
potest intrare portam minorem, ergo &
majorem potest. Tertio contra sunt exempla
in tabulis Rhetoricæ posita:

Ut jugulent homines, surgunt de nocte
latrones,

Ut corpus redimas ferrum patieris &
ignem,

Ut valeas animo, quidquam perferre
recusas?

Accedit, quod iste modus formandi argu-
menta, sit contra regulas majorum & mino-
rum; regula enim majorum est in sensu nega-
tivo, minorum in affirmativo. Pro hac diffi-
cultate explicanda,

Nota primò, *majus* aliud esse physicum &
reale, id est in re: aliud *morale*; in hominum
judicio, & æstimatione, aliud *logicum*, jam et-
iam *Rhetoricum*, quod est in ordine ad for-
mandum argumentum; physicè majus est
liquid, quod superat alterum naturæ præstan-
tiâ, ut substantia accidens, anima corpus, vel
quod excedit quantitate, id est magnitudine,
mole, mensurâ, numero, pondere &c. Mora-
liter majus est, quod superat dignitate & æ-
stimatione hominum. v. g. licet Princeps, civis,
rusticus sint physicè & in natura pares, tamen
moraliter major est Princeps respectu nobi-
lis, hic respectu civis, hic respectu rustici.
Rhetorice majus est, pro quo fortior & po-
tentior & major ratio est seu argumentum.
&c.

Nota

Nota secundò, deceptionem argumentationis oriri potissimum à majoritate physica & morali, ex eo enim quòd aliquid sit majus physicè, & in re, putatur statim esse argumentum à majori, cum majoritas (ut ità dicam) hîc non sit desumenda à re, sed à causa, seu ratione; hîc enim agitur de argumento majori, non de re; argumentum autem est idem, quod ratio & causa: unde illud hîc est majus, pro quo major stat ratio & argumentum. Ut autem scias pro quo ex duobus, quæ inter se conferuntur, ratio, in qua conferuntur, sit major, attende, cui magis competat, congruat & conveniat hoc, quod dicitur seu affirmatur, aut negatur: ideo *spectanda est major vel minor convenientia predicati ad subjectum*, & non quantitas, dignitas, numerus. &c. Sic si dicas: Petrus potest bibere congium, ergo & sextarium, non est argumentum à majori ad minus (idem est de aliis exemplis falsis supra positis) quia licet congius in se, & in re, seu physicè sit major, non est tamen major rhetoricè & logicè, seu in ordine ad argumentum, hîc enim sextarius est major, quàm congius; quia magis est conveniens & congruum, ut quis possit ebibere sextarium, quàm congium: Sic etiam magis competit subjecto & rei, de qua agitur, discere sex carmina quàm decem. Dum autem dico: potest puer ebibere sextarium, ergo & vir, hîc vir est majus (argumentum) non quia vir puero magnitudine corpus est major, sed quia vi-

ro magis competit tam multum ebibere, quam puero conveniat. Si dicam rusticus habet jus ad cœlum, ergo & nobilis, est argumentum à pari, quia intrare cœlum æqualiter convenit rustico, & nobili: quòd enim aliquis sit nobilis nihil confert ad cœlum; uti nec obest, quòd sit rusticus. Hac de causa usus est author his verbis: *magnis convenire minus* (adverbialiter) *convenire*, ut majus sit cui prædicatum, seu id quod dicitur, magis convenit, competit, & consentaneum est; minus autem, quod cum subjecto minorem habet convenientiam. Unde in formandis argumentis à majori vel minori non attendendum ad illa duo, quæ inter se conferuntur sed ad tertium, propter quod inter se conferuntur id est ad convenientiam, seu cui magis vel minus conveniat id, quod dicitur. Falluntur itaque illi, qui solum attendunt, an propositio sit affirmativa vel negativa, ex hoc enim præcisè, quod sit talis non sequitur, quòd sit minorum vel majorum comparatio, ut patet ex allatis supra exemplis; sed attendendum quodnam inter illa quæ inter se conferuntur, habeat majorem convenientiam (ut ei magis competat, quod dicitur) quod minorem; & tunc in argumento à majori ponendum est id, cui magis convenit in antecedenti, & cui minus convenit in consequenti; in argumento autem Minorum ponendum est in antecedenti id, cui minus convenit, & in consequenti id, cui magis convenit. Quis

verò

verò tali modo positum non solet esse verum antecedens, nisi in argumento à majori antecedens sit negativum, & in argumento à minori, non solet esse verum antecedens, nisi sit affirmativum, inde fit ut regula pro argumento majorum sit negativa, pro minorum affirmativa. *Regula enim Majorum* est hæc : *Si non convenit quod majus est* (scilicet logicè non Physicè, Rhetoricè & non realiter) *neque minus* (minus Logicè & Rhetoricè, & non realiter) *conveniet. Minorum* hæc est : *Si quod minus* (Logicè & Rhetoricè) *videtur convenire & competere, conveniet & competet etiam id quod magis.* Clarius res posita est in ipso Soario, quam in Tabulis: ita enim ibi à comparatione majorum. Si quod magis videtur convenire, non convenit, nè id quidem, quòd minus (subintellige) videtur convenire, conveniet. A Minoribus sic : si quod minus videtur convenire, tamen convenit, ergo & id quod videtur magis (subintellige) convenire, conveniet. *Regula Parium* est: quando utrique æqualiter convenit, quia ratio convenientiæ pro utroque est eadem v. g. pro rustico & nobili, par conditio moriendi.

Hactenus dicta breviter. Comparatio est collatio duorum inter se propter tertium, cū aliqua illatione seu ratione. Est triplex, Majorum, Minorum, Parium. Majorum est, quando à majori sumo argumentum descendendo ad minus. Minorum est, quando ar-

gumentum sumo à minori descendendo ad majus. Parium, quando æqualia inter se confereo. Est autem Rhetoricè majus quod uni ex duobus videtur magis convenire, quàm alteri, seu pro quo est major convenientia, seu pro quo stat major ratio. Minus Rhetoricè est, pro quo minor stat ratio, seu pro quo minor est convenientia, seu quod alicui ex duobus minus videtur convenire. Par est, quando pro utroque est par & æqualis ratio, seu quando æqualiter utrique convenit aliquid. Dicitur rhetoricè majus, quia non curatur hic an aliquid sit majus physicè aut moraliter, sed in ordine ad argumentum seu rationem, propter quam sunt loci rhetorici, undè licet pullex sit minor physicè seu in natura elephanto, tamen potest esse major logicè seu rhetoricè in ordine ad argumentum v. g. quia illi magis convenit intrare per parvum foramen, quam elephanto. Sic etiam nobilis potest esse major moraliter rustico, non tamen logicè & rhetoricè, dum agitur quod sit moriendum, pariter enim utrique convenit mori.

Regula pro argumento Majorum est hæc: si id quod videtur magis convenire non convenit, neque conveniet id, quod est minus. Hinc patet regulam Majorum esse, debere negativam; alioqui sequitur falsum v. g. Rhetorici fas est adire latinam concionem, ergo & Rustico. Regula minorum est: si quod minus videtur convenire, convenit, conveniet etiam id quod magis videtur convenire. Hinc regula

gula minorum cum sit affirmativa, etiam propositiones debent esse affirmativæ in antecedenti & consequenti: unde malè & falsè sequitur: Rustico non licet ire ad declamationem, ergo nec Rhetori.

In ordine ad praxim dato quocunque exemplo, vide 1. quodnam sit majus, quod minus, quod colliges ex dictis, si attendas, cui magis vel minus conveniat id, quod dicitur. 2. Vide, an majus sit in antecedenti, an consequenti, si est in antecedenti Majus erit à majori ad minus; si est in consequenti, erit à minore ad majus. 3. Vide an sit juxta regulam Majorum? an minorum? si enim sit à majori, tunc propositio debet esse negativa; si autem non est, mox est rejiciendum exemplum, quia plerumque fallit. Si verò sit à minori ad majus, tunc propositio debet esse affirmativa, alioqui etiam plerumque fallit.

§. XVII. *De locis extrinsecis.*

In his intelligendis tanta difficultas non est, unde paucis exponentur. *Præjudicia non sunt* simpliciter exempla, vel res similes (sic enim ad comparisonem vel similitudinem spectant) sed prout judicio seu sententiæ judicis affectæ: unde bene definiuntur: quod sint judicia in casu simili lata. Hinc non est præjudicium, sed comparatio, si dicas: Ephesus Alexandri ob reverentiam sacrificii carbonem vivum immotâ manu sustinet, igitur & nos reverentiam sacrificii habere oportet. Est autem si dicas: Horatius absolutus est